

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИКИ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність дослідження. Різке зростання кількості дітей дошкільного віку з мовленнєвою патологією, яка набула в більшості випадків системного характеру, зумовлює необхідність проведення профілактики даного виду порушень. У доцільності профілактичної роботи нас постійно переконує повсякденна практика, зокрема наявність недоліків у розвитку писемного і усного мовлення учнів початкової школи.

Проблемі мовленнєвого розвитку дитини присвячені дослідження Р.Є. Левіна, О.М. Мастюкова, Є.Ф. Соботович, Т.Б. Філічева, Н.О. Чевельова та ін., у яких вказується на різноманітні вади сформованості всіх його сторін, форм, видів, механізмів та операцій. Водночас особливості навчання та виховання дошкільників розглядаються у роботах В.Н. Аванесова, Ж.В. Антипова, Г.М. Бавикіна, Г.Д. Розенгарт-Пупко, Б.С. Садирова та ін. Усі ці науковці вважають обов'язковим своєчасне проведення профілактичних робіт для попередження відхилень у мовленнєвому розвитку дитини.

Метою статті є вивчення особливостей первинної, вторинної і третинної профілактики мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У логопедичній роботі існує три види профілактики мовленнєвих порушень. Кожен вид профілактичної роботи має конкретні цілі, завдання та зміст [2, с. 14-18].

Первинна профілактика – найбільш ранній вид профілактики, основне призначення якого полягає у виключенні можливості впливу на формування організму дитини шкідливих факторів, які можуть порушити нормальний хід його розвитку.

Своєчасна турбота щодо повноцінного розвитку мовлення дитини передбачає:

- створення сприятливого для мовленнєвого розвитку соціального оточення (відсутність дефектів мовлення оточуючих, у тому числі їх швидкого, незрозумілого мовлення; виключення двомовності в період становлення в дитини мовлення, виключення «сюсюкання» з нею, педагогічної занедбаності або, навпаки, зайвих вимог до її мовлення і т.д.);
- збагачення й систематизацію словникового запасу дитини й повноцінне проходження «дограматичного періоду засвоєння мови», що важливо не тільки для усного, а і для писемного мовлення.

Якщо первинна профілактика пройде успішно, значно зменшується ризик виникнення відхилень від норми в мовленні дитини.

Вторинна профілактика необхідна в тих випадках, коли первинна не дала бажаних результатів, і з'явилися мовленнєві недоліки. Основне призначення цього виду профілактики полягає у попередженні виникнення нових порушень у розвитку мовлення на базі вже існуючих, оскільки останні є їх безпосередньою причиною. Наприклад, більшість порушень звуковимови (особливо звукозамін) у подальшому обов'язково призводить до появи артикуляторно-акустичної дисграфії, а прискорене мовлення провокує прояви заїкуватості.

Метою третинної профілактики є попередження рецидивів уже усунених мовленнєвих порушень, які іноді, особливо в разі недостатнього закріплення досягнутих у процесі логопедичної роботи результатів, можуть повернутися. Найбільш характерно це для заїкуватості.

Зміст третинної профілактики:

- після закінчення логопедичної роботи обов'язково продовжувати в домашніх умовах закріплення навичок правильної вимови;
- для дітей із заїкуватістю зберігати режим «мовчання»;
- усувати конфліктні ситуації в сім'ї, але забезпечувати систематичний контроль над мовленням;
- необхідно щоденно проводити артикуляторну гімнастику до повного зникнення проявів парезу, тобто до того моменту, коли з'явиться свідомий контроль над положенням язика в ротовій порожнині дитини. Контроль зняти тільки після автоматизації правильної звуковимови, коли буде гарантована неможливість повернення попередніх дефектів артикуляції.

Таким чином, вторинна і третинна профілактика мають не чисто профілактичну, а корекційно-профілактичну спрямованість, оскільки попередження нових мовленнєвих недоліків можливо тільки завдяки повному подоланню вже існуючих.

Створення мовленнєвого середовища як у межах дошкільного закладу, так і в родині, на наш погляд, буде забезпечувати:

- оптимальне мовленнєве навантаження на дитину;
- емоційне благополуччя кожної дитини;
- створення умов для мовленнєвого розвитку дитини, її здібностей;
- залучення дітей до загальнолюдських та етносоціокультурних цінностей.

Розвивальний ефект середовища залежить не стільки від умов, скільки від характеру мовленнєвого спілкування дорослого з дитиною, від тих ситуацій, способів, завдань, які будуть сприяти й стимулювати мовленнєвий розвиток, активність і самостійність дитини.

Психічному розвитку на кожному етапі властива конкретна якість, тобто єдність компонентів цього розвитку й структур, які створюють

визначеність, специфічність і відносну стійкість певного етапу психічного розвитку порівняно з попереднім і наступним. Психічний розвиток як відкрита саморозвивальна динамічна система зазнає впливу інших систем (стан здоров'я особистості, зміст і методи навчання, мовленнєве оточення, структура сім'ї тощо).

Свого часу видатний український психолог Г.С. Костюк писав: «Дитина стає особистістю, навчаючись і виховуючись, засвоюючи духовні надбання людства. Вона вчиться не тільки під час спеціальних занять, а й у процесі повсякденного спілкування з дорослими, у грі й праці. Важливе значення навчання далеко виходить за межі дитинства, отрочтва і юності. Воно зберігається і на пізніших етапах життєвого шляху. У наш час особливої цінності набуває давня мудрість: «Вік живи, вік учись». Навчання – шлях підготовки особистості до життя, до участі у творенні матеріальних і духовних цінностей, потрібних для суспільства і для неї самої» [3, с.10].

У ст. 8 Закону України «Про дошкільну освіту» [1, с.14] зазначається, що сім'я зобов'язана сприяти здобуттю дитиною освіти в дошкільних та інших навчальних закладах. Також наголошено, що відвідування дитиною дошкільного навчального закладу не звільняє сім'ю від обов'язку виховувати, розвивати й навчати її в родинному колі, адже батьки, або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність перед суспільством і державою за розвиток, виховання та навчання дітей, а також збереження їх життя, здоров'я, людської гідності.

З метою профілактики мовленнєвих порушень у дитячому віці слід створити мовленнєво-розвивальне середовище в ДНЗ і залучати до цього батьків. Сім'я є потужним інститутом, де дитина набуває першого соціального досвіду, де формуються певний світогляд та відбувається засвоєння рідної мови як засобу комунікації.

Ефективність корекційної роботи з виправлення мовленнєвих вад, гармонійний розвиток дитячої особистості багато в чому залежить від творчого співробітництва вчителя-логопеда з батьками, від уміло налагоджених професійних та особистісних відносин між ними, чіткого та свідомого розуміння поставлених навчально-виховних і корекційно-розвивальних завдань.

Логопедична робота є важливою ланкою комплексного медико-педагогічного впливу, адже вона стимулює розвиток усіх психічних процесів, передусім, мовленнєвої функції, розширює комунікативно-пізнавальну діяльність дошкільників через основні форми організації їх життя – гру, навчальну діяльність, рухову активність, спілкування з однолітками та педагогами.

Висновки. Сучасні вимоги до теорії та практики логопедії активізують проблему пошуку найбільш ефективних методів та прийомів корекційно-розвивальної та пропедевтичної роботи з дітьми, які мають мовленнєві вади.

Профілактика, рання діагностика й своєчасна корекція забезпечують повноцінний розвиток мовлення дитини як головного способу комунікації, запобігаючи тим самим виникненню труднощів у спілкуванні, заниженої самооцінки та інших негативних явищ.

Список використаних джерел

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук, ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – К.: Світич, 2008. – 430 с.

2. Крутій К. Л. Перспективне планування роботи з дітьми молодшого дошкільного віку. – Запоріжжя: ЛІПС ЛТД, 2001. – 220 с.

3. Крутій К.Л. Створення мовленнєвого середовища: теоретичні засади і практична реалізація. – Запоріжжя: ЛІПС Лтд, 2001. – 164 с.

4. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс. – К: Освіта України, 2011. – 292 с.

5. Нищева Н.В. Система коррекционной работы в логопедической группе для детей с общим недоразвитием речи. – СПб.: Детство-Пресс, 2001. – 350 с.

6. Пат. 44366 Україна, МПК:А61Н 1/00А61М 21/00. Спосіб відновлення вимовної функції у дошкільнят з порушеннями фонетико-фонематичної сторони мовлення / Рібцун Ю. В. – № 11200908240; заявл. 04.08.2009; опубл. 25.09.2009, Бюл. № 18.

7. Рібцун Ю. В. Вплив ендогенних та екзогенних факторів на становлення мовленнєвої діяльності молодших дошкільників із ЗНМ // Народна освіта. – 2010. -Вип. № 2 (11). – С. 46-54.

8. Соботович Є. Ф. Концепція стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку // Дефектологія. – 2002. – № 1. – С 2-7.

Усанова О. Н., Шаховская С. Н. К проблеме психолго-педагогического изучения // Дефектология. – 1995. – № 3. – С. 76-81.